

AUGUSTINUS VOOR HET HART

Aurelius Augustinus werd in het jaar 354 geboren in Noord-Afrika, in het plaatsje Thagaste (thans Algerije). Zijn vader Patricius was een heiden. Zijn moeder Monica was een vrome christin. Wat de godsdienst betreft, kwam Augustinus dus uit een gebroken gezin. In zijn jeugd sloeg hij de vele vermaningen van zijn moeder in de wind. Hij wilde genieten van het leven. Dat deed hij vooral tijdens zijn studie in de steden Carthago en Rome, en later in Milaan. In Milaan werd hij door de Heere op een krachtdadige wijze bekeerd. Zijn moeder Monica is haar zoon op al zijn reizen gevolgd, mét haar gebeden. Een bisschop had eens tegen haar gezegd: ‘Zowaar u leeft, het is uitgesloten dat de zoon van die tranen verloren gaat!’ (III, 21). De Heere heeft gehoord en ook verhoord! Later is Augustinus bisschop geworden in Hippo Regius. Augustinus maakte in zijn leven de ondergang van het Romeinse rijk mee. Terwijl de Vandalen onder leiding van Geiserik de stad Hippo belegeren, lag Augustinus op zijn sterfbed. Aan de muren van zijn sterfkamer had hij de zeven boetpsalmen laten bevestigen. Zo eindigde in het jaar 430 het leven van deze grote kerkvader als een arme zondaar met een smeekgebed om genade.

Alle eeuwen door heeft Augustinus veel invloed uitgeoefend met tientallen boeken en honderden preken. Tot op de dag van vandaag komt iemand sterk over als hij zich beroept op een gezaghebbend persoon als Augustinus. Ook Luther en Calvijn hebben dat vele malen gedaan. Zijn bekendste boeken zijn *Confessiones* en *Civitate Dei*. De *Confessiones* zijn niets slechts een autobiografie. In de naam klinkt een dubbele betekenis. *Confessio* betekent aan de ene kant *belijdenis van zonden*, en aan de andere kant *lofprijzing*. Het gaat Augustinus ten diepste om de roem van Gods barmhartigheid.

In de boeken 1-8 beschrijft Augustinus zijn levensverhaal t/m zijn bekering. Boek 9 beschrijft hij de doop en gaat in op moeder Monica; het wordt ook wel het Monicaboek genoemd. Boek 10 beschrijft de toestand van Augustinus op het moment van het schrijven. De boeken 11-13 bevatten een (allegorische) uitleg van het scheppingsverhaal. Ondanks de 13 boeken mogen we de *Confessiones* zien als een eenheid met als gebindte de vele citaten uit de Psalmen.

1. Augustinus en het studentenleven

Thagaste

Van de jaren als schoolkind krijgen we de indruk dat Augustinus niet zo ijverig was. Hij schrijft hierover: ‘Vervolgens werd ik op school gedaan om lezen en schrijven te leren, dingen waarvan ik, arm kind, het nut niet begreep. Niettemin kreeg ik klappen, iedere keer dat ik traag in het leren was’ (I, 14).

Madaurus

Op 11-jarige leeftijd ging Augustinus naar school in Madaurus, een plaats 25 km ten zuiden van Thagaste. De hoofdinhoud van het onderwijs werd gevormd door de studie van de klassieke literatuur, waarbij de nadruk lag op een stuk schoonheidsbeleving en

levensgenieting. Augustinus kreeg les van heidense wijsgeren. De onthulling van Augustinus over het onderwijs in zijn dagen is schokkend. Als hij schrijft dat 'schanddaden niet als schanddaden worden beschouwd' doelt hij op het bedrijven van overspel van de hoofdpersoon in de beroemde boeken' (I, 25). Daarom schreef Augustinus verder: 'Wat wonder dat ik op die manier in de ijdelheden terecht kwam en weg van U, mijn God, naar buiten ging!' (I, 28). Dit onderwijs wat zoals Augustinus het noemde 'een helse stroom was' heeft er een groot deel aan bijgedragen dat hij steeds meer vervreemde van de christelijk opvoeding van zijn moeder.

Carthago

Voor de studie welsprekendheid verhuisde de 16-jarige Augustinus naar Carthago (thans in Tunesie). De overgang van het stadje Thagaste naar deze grote en bruisende stad heeft hij aanvankelijk als een schok ervaren: 'Ik kwam in Carthago en overal om mij heen rumoerden, als een kokende ketel, de ontterende liefdes' (III, 1). Al snel kwam Augustinus in een geestelijke leegte terecht. Dat zien we duidelijk in zijn leefstijl. Hij brak met de christelijke opvoeding van zijn moeder en koos voor werelds genot. 'Ik had het lagere schoon lief' (IV, 20).

Augustinus was niet een eenzame student. Hij had regelmatig contacten met andere studenten. In zijn Belijdenissen lezen we over: 'samen praten, samen lachen, elkaar vriendelijk te wille zijn, samen boeken in mooie taal lezen, samen speels zijn en samen ernstig worden, bij tijd en wijle van mening verschillen zonder haat (...) uit harten vol liefde en wederliefde naar buiten tredend door mond en tong en ogen en duizend heerlijke gebaren, als met brandbare stoffen de zielen in gloed zetten en die vele zielen maken tot één' (IV, 13).

Op 17-jarige leeftijd ging hij samenwonen met een vrouw. Bij haar kreeg hij al snel een zoon, Adeodatus. Achteraf beleed Augustinus eerlijk: 'Tijdens die jaren leefde ik met één vrouw: zij was niet met mij verbonden in wat een wettig huwelijk heet, maar als buit opgespoord door mijn zwervende, van wijsheid verstoken hartstocht' (IV, 2).

Rome

Augustinus verliet Carthago en ging naar Rome. 'De voornaamste, vrijwel enige beweegreden was deze, dat ik maar hoorde hoe de jongelieden zich daar bij de studie rustiger gedragen en onder een beter geregelde schooltucht staan, zodat ze niet links en rechts brutaal binnendringen in de school van iemand die hun leraar niet is, en er zelfs helemaal niet toegelaten worden als de leraar het niet goedkeurt. In Carthago daarentegen lijdten de scholieren aan een walgelijke, niets ontziende bandeloosheid: onbeschaamd stormen ze naar binnen en met bijna dolzinnige driestheid verstoren ze de orde die een leraar zijn leerlingen heeft opgelegd om hen vorderingen te laten maken. Ze halen tal van onbehoorlijke streken uit met een onthutsende lompheid, die wettelijk strafbaar zou zijn wanneer de gewoonte ze niet in bescherming nam' (V, 14).

Milaan

Na een kort verblijf in Rome vertrok Augustinus naar Milaan, in die tijd de residentie van de keizer. Hier werd hij staatsprofessor in de retorica, verkeerde in hofkringen, en smeerde hij hooggeplaatsten met schone redevoeringen stroop om de mond.

2. De bekering van Augustinus

John Owen heeft een bijzonder hoofdstuk over de bekering geschreven met de titel: **De wijze van de bekering, verklaard in het voorbeeld van Augustinus**. Als het gaat over de bekering hebben Gods Woord en daarop gegrond de belijdenisgeschriften het meeste gezag. Maar laten we vanavond eens luisteren naar wat de godzalige en geleerde puriteinse predikant John Owen (1616-1683) uit Engeland over de bekering heeft geschreven vanuit een originele insteek. Volgens Owen heeft geen oude of hedendaagse godgeleerde in het verklaren van eigen ondervindingen Augustinus geevenaard in het nauwkeurig onderzoeken en waarnemen van de verborgen werkingen van Gods Geest op het verstand en de ziel van mensen in hun bekering.

Ik heb geprobeerd de verhandeling van Owen te vereenvoudigen door het schematisch weer te geven. Trek hier niet de conclusie uit dat dit een bekeringschema is! Ik heb alleen geprobeerd het wat ingewikkelde hoofdstuk van Owen inzichtelijk te maken door het chronologisch te ordenen. Laten we het voor het gemak een tijdbalk noemen. John Owen heeft beschreven hoe de meeste bekeringen verlopen met een aantal eikpunten. Let daarop op vooral ook op Gods niet aflatende trouwe zorg en taai geduld.

1. Oorspronkelijke verdorvenheid
2. Dadelijke zonden
3. Begeerlijkheid en verzoeking
4. Goddelijke bezoeken (persoonlijke wederwaardigheden, merkwaardige verlossingen, levenswijze anderen, Gods Woord, oordelen hemel tegen goddeloosheid)
5. Terugval
6. Overtuigingen Heilige Geest in verstand en gevoel
7. Middelen: Bijbel en gezelschap
8. Zielsverscheurende strijd tussen verdorvenheden en overtuigingen
9. Gepast woord en geloof in Jezus Christus

Laten we proberen het leven van Augustinus in te vullen in deze tijdbalk van de bekering.

1. Augustinus leert de **oorspronkelijke verdorvenheid** van ieder mens. Hij heeft duidelijk beleden dat kleine kinderen niet zomaar onnozel zijn. Nee, zij hebben een ingeboren inwonende neiging tot het kwade, een aangeboren halsstarrigheid. Augustinus leerde de erfzonde. 'Ten overstaan van U is niemand zuiver van zonde, zelfs geen wiegenkind dat één dag op de aarde leeft' (I, 7). Volgens hem vormt het sterven van jonge kinderen ook een bewijs dat de zonde hen wordt toegerekend.

2. Bij het groeien komt een kind tot **dadelijke zonden**. Augustinus beschrijft dit eerlijk met twee voorbeelden: liegen en stelen. Over het liegen belijdt hij: 'Ik zag niet, o God, in hoe vuile afgrond ik van voor U was neergeworpen. Wat was vuiler dan ik, toen ik uit liefde tot het spelen en lust tot ijdelheden leermeesters en ouders bedroog met ontelbare leugens (I, 19). Over het stelen noemt Augustinus de nachtelijke plundering van een perenboom met aanlokkelijke vruchten. 'Om die boom leeg te schudden en te plunderen gingen wij, diepverdorven jongens, laat in de nacht op pad, nadat wij ons spel op straat volgens onze verfoeilijke gewoonte tot dan toe hadden gerekt. Enorme vrachten van die peren droegen wij mee. Niet voor ons eigen maal. Maar om ze desnoods, ook al aten we er zelf wel iets van, voor de varkens te gooien. Het ging er alleen maar om, dat er door ons iets gedaan werd waar wij plezier in hadden omdat het niet mocht' (V, 4).
3. Bij het ouder worden neemt de **begeerlijkheid** toe. Augustinus belijdt het als volgt: 'Uit de modder van de vleselijke begeerlijkheid en uit het hete welwater van de manbaarheid walmden dampen op, die mijn hart omwolkten en verduisterden, zodat het onderscheid tussen de onvertroebeldheid van de liefde en de nevels van de wellust telooring' (II, 2). 'In dat zestiende jaar van mijn leven (...) toen de waanzin van de wellust de staf over mij ging zwaaien en ik mij met handen en voeten aan hem overgaf, aan die wellust (...) die voor Uw wetten ongeoorloofd is' (II, 4). Ook de **verzoeking** en de **wereldse bezigheden** nemen toe. Augustinus bezocht veel theatervoorstellingen. Eerlijk belijdt hij hoe hij die voorstellingen beleefde: 'Geestdriftig ging ik op in de theatervoorstellingen, vol beelden van mijn ellende en vol brandstof voor mijn vuur. Hoe moeten wij verklaren dat de mens daar verdriet wil hebben bij het kijken naar smartelijke en tragische voorvallen, waarvan hij toch zelf niet het slachtoffer zou willen zijn? En niettemin wil hij er verdriet door ondergaan, de toeschouwer, en is juist dat verdriet zijn genot' (III, 2). Augustinus beleed ook zijn eerzucht: 'Ik was een uitbinker in de school van de retor, waarover ik mij hoogmoedig verheugde en zwol van verwaandheid (III, 6). 'Voze roem bij het publiek najagend, tot en met theatersuccessen, prijsvraaggedichten, enz' (IV, 1).
4. Midden in het zondige leven met vele verzoeking

infectieziekte. ‘En zie, daar werd ik opgewacht door de gesel van een lichamelijke ziekte en reeds was ik op weg naar de hel, dragend al de zonden, die ik bedreven had tegen U, tegen mijzelf en tegen anderen, en die veel en zwaar waren, en bovendien nog de erfzonde, waardoor wij allen in Adam sterven.’ (V, 9). Verder kunnen we denken aan de dood van zijn vriend. Augustinus was hierdoor compleet ontredderd. ‘Ik was mezelf een groot raadsel geworden’ (IV, 4).

5. Augustinus noemt deze waarschuwingen als het roepen tot een diepe slaper die daarvan verschrikt en zich even opheft, maar door een diepe slaap bevangen zich weer haastig neerlegt. De **terugval** na het ontwaken en de goddelijke bezoeken is ook in het leven van Augustinus te zien. Aanvankelijk leidt dit even tot ernstige godsdienstige plichten. Maar het lijkt een morgenwolk te zijn. Augustinus werd weer lui. De wereldse vrienden kregen weer vat op hem. Zijn verdorven hart kleefde weer aan de vleselijke voorwerpen.
6. Maar de Heilige Geest werkte door met **overtuigingen** in het **verstand** en het **gevoel**. Vaak gebruikt de Heilige Geest middelen om uiteindelijk bij Gods Woord te brengen. Voor zijn studie moest Augustinus het boek Hortensius van de Romeinse wijsgeer Cicero bestuderen. Hij ging het boek lezen vanwege de mooie stijl, maar hij werd gegrepen door de inhoud. Cicero wees erop dat alle mensen naar geluk streven. Maar geluk is niet te vinden in rijkdom en eer en hartstochten! Ten diepste wordt een mens hiervan alleen maar ongelukkig. Alleen de wijsbegeerte brengt redding. Dus niet het zinnelijke, maar het geestelijke leven is het ware. ‘Dat boek bracht een ommekeer in mijn gevoelens teweeg; het richtte mijn gebeden op U, Heer, en deed mijn wensen en begeerten veranderen. Waardeloos werd mij eensklaps alle ijdele hoop en met een ongelooflijke hartegloed ging ik naar de onsterfelijkheid van de wijsheid verlangen’ (III, 7). Augustinus kreeg een onrustige ziel. Hij zag in dat het zingenot en de toejuichingen vanwege zijn welsprekendheid zijn begeerte naar wijsheid en geluk niet konden vervullen. De dorst van Augustinus naar waarheid bracht hem helaas niet bij de Bijbel, maar bij een levensbeschouwing die waardering leek te hebben voor de menselijke geest, het Manicheïsme. Deze sekte benadrukte de grote tegenstelling tussen de stoffelijke en de geestelijke wereld. Er zijn twee totaal verschillende rijken: licht en duisternis, goed en kwaad, God en satan. Men zag verlossing als teruggeleid worden uit het stoffelijke bestaan tot het geestelijke. Belangrijke middelen hiervoor waren studie en ascese. Op deze manier lukte het de ziel uit de kluisters van de materie, uit het lichaam te redden. Negen jaar lang is Augustinus onder invloed geweest van deze secte. Toch had hij teveel levensvragen waarop het Manicheïsme geen antwoord kon geven. Ongeveer tegelijk met de afronding van zijn studie brak hij ook met deze secte. Achteraf schreef hij over de Manicheërs: ‘Ik belandde bij hoogmoedig uit het lood geslagen lieden (...) het kwam niet verder dan klank en tong-gedruis: hun hart was leeg aan waarheid. En ze zeiden maar ‘waarheid’ en nog eens ‘waarheid’ en bleven mij maar voortdurend over waarheid praten, en in hen was die waarheid nergens te vinden’ (III, 10). Augustinus

kwam opnieuw terecht in een geestelijke leegte. 'Tot verstikkens toe zat ik vast en terwijl ik maar stoffelijke dingen dacht, drukten mij om zo te zeggen die stoffelijke massa's naar omlaag, en hijgend onder hun druk kon ik met mijn ademhaling niet bij de heldere en eenvoudige lucht van Uw waarheid komen (IV, 21). 'Wat baatte mij dus toen mijn verstand dat in die wetenschappen gemakkelijk zijn weg vond, en wat baatte het mij, dat ik zoveel ingewikkelde boeken zonder enige steun van menselijk leermeesters wist te ontwarren, wanneer ik in de leer aangaande de godsdienst zo afschuwelijk en zo godslasterlijk dwaalde?' (IV, 31).

7. De middelen die God verder gebruikt zijn Zijn **Woord** en het **gezelschap** van christenen. Beiden zijn in het leven van Augustinus goed aan te geven. Eindelijk ging Augustinus dan toch de Bijbel lezen. Maar wat viel hem dat tegen! De Bijbel was zo eenvoudig. Het boek van Cicero was in een veel mooiere stijl geschreven. Van de filosoof Plato had hij immers geleerd dat ware schoonheid en waarheid samen opgingen. Iets dat in een slechte stijl geschreven is, bevat geen waarheid. Maar de Heilige Geest gaat door! Augustinus komt in het gezelschap van christenen. Veelbetekenend zijn dan ook de volgende woorden: 'En ik kwam te Milaan bij de bisschop Ambrosius' (V, 13). Achteraf mocht Augustinus in zijn Belijdenissen optekenen: 'Tot hem werd ik geleid door U zonder mijn weten, opdat ik door hem met mijn weten tot U gevoerd zou worden' (V, 13). Ambrosius stond bekend als een beroemde redenaar. Augustinus, die nieuwsgierig was geworden, ging naar zijn preken luisteren. De belangrijkste reden was dat hij wilde genieten van de schoonheid van de redevoeringen van Ambrosius. Maar wat gebeurde? Augustinus werd getroffen door de waarheid!
8. En wat bracht dat teweeg van binnen! Er onstond een **zielsverscheurende strijd tussen verdorvenheden en overtuigingen**. Augustinus was een succesvolle en alom geeerde leraar in de retorica. Hij had een schitterende carrière doorlopen. Maar zijn beroep ging hem steeds zwaarder wegen. Hij raakte in een crisis waarin alles overhoop lag. Hij worstelde met de juiste voorstelling van God. Hij worstelde met de oorsprong van het kwaad. Hij was bang voor de dood. Hij had zijn concubine weggestuurd, maar er een ander voor genomen omdat hij de 'omarmingen van een vrouw niet kon missen', enz. Op ontroerende wijze schrijft Augustinus over dit alles. Hij zegt hiervan dat 'hij was gekomen in de diepte der zee en twijfelde en wanhoopde de waarheid te zullen vinden' (VI, 1). Nadat Augustinus nog heeft kennisgenomen van het neoplatonisme (waar ik nu aan voorbij ga), ging hij toch weer de Bijbel lezen. Dit gaf nog meer strijd. Want de nieuwe wil begon zich in hem te vormen, zo zegt hij, maar tegelijk was hij nog gebonden aan de 'ijzeren banden' van zijn eigen wil. 'Zo strijden twee willen in mij met elkaar, de ene oud, de andere nieuw, de ene vleeselijk, de ander geestelijk, en door hun onenigheid verdeelden zij mijn ziel' (VIII, 5). 'Ik was in beide werelden', schrijft Augustinus' (VIII, 5). De beslissende doorbraak kwam door het bezoek van Ponticianus, een kennis uit Afrika. Ponticianus was blij verrast dat op de tafel een boek met de brieven van Paulus lag. Hierop vertelde hij een verhaal van

Antonius uit Egypte die als kluizenaar was gaan leven. Ook vertelde hij dat hij onlangs ergens op bezoek was in een hut. Daar woonden twee mannen die de wereld de rug hadden toegekeerd om voortaan een ascetisch bestaan te gaan leven. Zij hadden afscheid genomen van hun maatschappelijke positie. Toen Augustinus dit hoorde, riep hij ontroert: ‘Wat is er met ons aan de hand? Wat is dat? Wat heb je gehoord? De ongeleerden staan op en veroveren de hemel, en wij met onze geleerdheden zonder hart, kijk eens waar wij blijven wentelen in het vlees en het bloed!’ (VIII, 19). In hevige aanvechting liep hij huilend de tuin in. ‘Ik ging languit liggen onder een vijgenboom –hoe weet ik niet- en vierde de teugel aan mijn tranen, en de beken van mijn ogen braken los, een welbehaaglijke offerande voor U; en ik praatte uitvoerig tegen U, wel niet met deze woorden, maar wel in deze geest: ‘En Gij, Heere, hoe lang nog? Hoe lang nog, Heere, zult gij steeds maar vertoornd zijn? Wees onze oude ongerechtigheden niet indachtig!’ Want door die oude ongerechtigheden –dat merkte ik- werd ik vastgehouden. En ik stiet maar klagende woorden uit: ‘Hoe lang nog, hoe lang nog, dat ‘morgen’ en weer ‘morgen’? Waarom niet meteen? Waarom niet op dit moment een eind aan mijn verfoeilijkheid?’ (VIII, 28). ‘Dat zei ik maar en ik schreide maar in een bittere vermorzeling van mijn hart’ (VIII, 29).

9. En ineens, daar hoor ik een stem uit een naburig huis, een stem die zingende zei en steeds weer herhaalde, een stem als van een jongetje of van een meisje, ik weet het niet: ‘Neem en lees! Neem en lees!’ En meteen veranderde mijn gezicht en begon ik ingespannen na te denken of kinderen bij een of ander spelletje iets van dien aard zingen; het wilde me niet te binnen schieten dat ik het ooit ergens had gehoord. Toen bedwong ik de heftige stroom van mijn tranen en stond op: de enige verklaring die ik kon geven was deze, dat ik van Godswege bevel kreeg om het Boek te openen en de eerste passage waar mijn oog op viel te lezen’ (VIII, 29). Augustinus liep terug naar de tafel waar hij zojuist een boek met de brieven van Paulus had laten liggen. Hij sloeg het open bij Romeinen 13 en las de verzen 13 en 14: ‘Laat ons, als in de dag, eerlijk wandelen, niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid; maar doet aan de **Heere Jezus Christus** en verzorgt het vlees niet tot begeerlijkheden’ (VIII, 29). Dit **gepaste woord uit de Schrift** brak in hem het verzet. Op 32-jarige leeftijd riep God hem een halt toe. Even verder vermeldt Augustinus: ‘Verder lezen wilde ik niet en het was ook niet nodig. Want meteen, bij het eind van deze zin, stroomde er al een licht van zekerheid in mijn hart binnen en vluchtte al de duisternis van mijn weifelen heen’ (VIII, 30). Augustinus, de rusteloze zoeker, had door Gods genade de rust gevonden! Nú weten we waar de beroemde zin uit het begin van de Belijdenissen vandaan komt. ‘Gij hebt ons gemaakt naar U, en ongerust is ons hart totdat het zijn rust vindt in U’ (I, 1). Hij kón niet anders meer dan met de zonden breken. Wat was de blijdschap van zijn moeder Monica onuitsprekelijk groot toen ze hoorde van de bekering van haar zoon.

3. Augustinus en de doop

In de paasnacht werd Augustinus op 32-jarige leeftijd door bisschop Ambrosius gedoopt. Zijn vriend Alypius en zijn zoon Adeodatus die toen 15 jaar oud was, werden ook gedoopt. Moeder Monica mocht dit nog beleven!

Dit brengt ons bij het derde thema van vanavond: Augustinus en de doop. Als bisschop heeft Augustinus een duidelijke visie over de volwassendoop en de kinderdoop uitgedragen. We leven in een tijd dat zelfs in de reformatorische kerken minachtend gedaan wordt ook de kinderdoop. Jullie hebben vast wel van de refobaptisten gehoord in Overberg en in Urk. De invloed is ook in andere plaatsen te merken. Men zegt dan: 'Als kind was ik me helemaal niet bewust van de doop. Dat is erg jammer. Nu mag ik geloven in Jezus. Mijn geloof wil ik graag belijden met de volwassendoop.' De volwassendoop wordt dan gezien als een geloofsdoop. Zo redeneert men in toenemende mate in 2015.

Het is interessant om dit fenomeen eens te zetten tegenover de tijd van Augustinus. Want in die tijd vond volwassendoop vaak plaats als heidenen christen wilde worden. Toch werden er ook kinderen gedoopt. Laten we proberen twee vragen te beantwoorden.

1. Wat was de plaats van de volwassendoop?
2. Wat was de plaats van de kinderdoop?

1. Wat was de plaats van de volwassendoop?

Als heidenen christen wilden worden, kregen ze meestal gedurende drie jaren dooponderricht. Zij werden catechumenen genoemd. Hierna en na blijken van een innerlijke levensvernieuwing werden zij gedoopt (neofiet). Dit gebeurde in die tijd altijd in de paasnacht. De doop vond plaats in een doopbassin op een aparte plaats in de kerk (baptisterium). De gemeente was er niet bij aanwezig. Voor de doop deden de dopelingen in nissen hun kleding uit. Hiermee symboliseerde men de aflegging van het oude leven. Tijdens de doop was men dus geheel naakt. Door onderdompeling die driemaal plaatsvond stierf symbolisch de oude mens en stond de nieuwe mens op. De dopelingen werden van hun zonden gewassen. Aan de andere kant van het doopbassin kregen zij witte kleren aan als symbool van de reiniging. Erna volgde in de kerk met de gemeente direct de viering van het Heilig Avondmaal. In de vroege kerk waren doop en avondmaal dus heel nauw met elkaar verbonden.

Aan het eind vierde eeuw ontstond een tendens de volwassendoop naar later in het leven uit te stellen. Men dacht dat men het dan met het christelijke leven niet zo nauw hoefde te nemen. Als men ziek werd, kon men het altijd nog voor de veiligheid laten doen. Dit heeft alles te maken met de gedachte dat met het doopwater de erfzonde én alle gedane dadelijke zonden worden afgewassen. Daarom ging men er steeds langer mee wachten. Ook de eerste christenkeizer, Constantijn de Grote, liet zich pas op zijn sterfbed dopen. Augustinus had grote moeite met deze ontwikkelingen. Hij zag twee gevaren. Allereerst schoof het sacrament van de Heilige Doop naar de marge. Vervolgens dreigde het sacramenten van het Heilig Avondmaal haar functie te verliezen. Want geen doop betekent ook geen avondmaal!

2. Wat was de plaats van de kinderdoop?

Bewust stelde Augustinus daarom opnieuw de kinderdoop centraal. Hij stond hiermee in een kerkelijke traditie van de kerkvaders Cyprianus en Ambrosius. Een belangrijke reden voor de kinderdoop was dat Augustinus nadrukkelijk de erfzonde van ieder mens leerde. Hij citeerde regelmatig Ps. 51:7. Ieder mens is in ongerechtigheid ontvangen en in zonden geboren. Kleine kinderen zijn schuldig door de val van Adam. Dat was voor hem een belangrijke reden om kinderen in hun vroege jeugd te laten dopen. In de Belijdenissen komen we een enkele keer een passage tegen over de doop. Als kind was Augustinus eens doodziek geweest. Zijn moeder Monica heeft hem niet laten dopen. Augustinus schrijft: 'Daarom werd mijn reiniging uitgesteld, alsof het noodzakelijk was dat ik mij nog verder bevleken zou' (I,XI,17). Je proeft in deze woorden het verdriet dat hij niet als kind is gedoopt. Want het gaf hem een vrijbrief om maar verder te zondigen. Tegelijk hoor je er een dwaling in. Augustinus werd niet gedoopt, dus... niet gereinigd, dus niet afgewassen van de erfzonde. Ook Augustinus leerde dat tijdens de doop de eigenlijke vergeving van zonden plaatsvond. Dit was de algemene gedachte in de Vroege Kerk. Het gebeurde zelfs wel eens dat men bij baby's van drie dagen na hun doop ook gelijk het avondmaal vierde. Men gaf deze zuigelingen gewijde wijn te drinken. Maar dit was voor Augustinus weer te gortig.

Indrukwekkend is de gebeurtenis die Augustinus beschrijft in de Belijdenissen over een zieke vriend. Hieruit heeft hij zelf lering getrokken over de kinderdoop. Zijn vriend werd gedoopt toen hij heel ziek was. Want men dacht dat hij bijna zou sterven. De zieke heeft totaal niets gemerkt van de doop. Maar... boven wonder werd hij weer beter. Augustinus heeft erna hem uitgelachen omdat hij zonder dat hij het zich bewust was, gedoopt was. Maar wat deed zijn vriend? Deze vermaande Augustinus met een wonderlijke en onverwachte vrijmoedigheid. Augustinus moest ophouden zulke dingen tegen hem te zeggen. Hij mocht hier geen grapjes over maken. Voor Augustinus was het een eye opener dat zijn volwassen vriend zijn onbewuste doop naar waarde wist te schatten. Want bij de kinderdoop is het toch niet anders! Ook de kinderen hebben er nog geen besef van. Later kunnen ze de waarde van dit sacrament zelf beseffen en hier veel troost aan ontleen (IV, 4).

Augustinus heeft fel gestreden tegen de Donatisten. Het voert te ver om op hun leer in te gaan. Maar een van de dingen die de Donatisten voorstonden was de overdoop omdat zij de doop door hun tegenstander niet accepteerden. Augustinus heeft een boek tegen hen geschreven met de titel *Baptismo contra Donatistas*. Daarin heeft hij sterk benadrukt dat het sacrament van de doop eenmalig is en geldig is voor het hele leven. Dus samenvattend mogen we zeggen dat in een tijd vol verwarring over de doop (uitstellen van dopen, op het sterfbed dopen en overdopen), Augustinus sterk de waarde van de kinderdoop benadrukt. En dat voor heel het leven!

4. Augustinus in strijd met het Pelagianisme

Pelagianisme

De Donatisten waren duidelijk herkenbaar als scheurmakers. Veel gevaarlijker was een afwijking in de katholieke kerk die langzaam binnen sloop: het pelagianisme. Pelagius was een Britse monnik die in Rome kwam. Hij leefde voorbeeldig. In zijn prediking keerde hij zich

fel tegen het weggezonden christelijk leven in Rome. Hij kreeg geweldig veel aanhang. Pelagius loochende de erfzonde. Hij leerde dat de mens als een tabula rasa (=een onbeschreven blad), dus zondeloos op de wereld komt. De mens heeft dus het vermogen om goed en heilig te leven. God heeft hem een vrije wil gegeven. De mens kan zelf voor het goede of het kwade kiezen. De zin van Augustinus in de Belijdenissen 'Geef wat Gij beveelt en beveel wat Gij wilt', was hem een doorn in het oog. Pelagius heeft zich hier geweldig tegen verzet. In zijn prediking appeleerde hij sterk op de wil. De mens hoeft echt niet het slechte voorbeeld van Adam te volgen. Hij kan zelf het goede voorbeeld van Christus volgen. God komt daarbij de mens te hulp met Zijn genade. Zo kunnen de mensen Gods geboden makkelijker volbrengen. Je hoort wel, Pelagius loochent niet alleen de erfzonde, maar ook de soevereine genade en de vrijmacht van de verkiezing. Daartegenover beleed Augustinus radicaal de paulinische leer van vrije genade en de eeuwige verkiezing. Als je de titels van de boeken ziet die Augustinus heeft geschreven tegen het pelagianisme dan wordt je daar stil van! Er zijn zelf titels bij met vier tot zes delen.

- Zondeschild en zondevergeving en de kinderdoop (412)
- De geest en de letter (412)
- De genade van het Nieuwe Testament (412)
- Natuur en genade (415)
- De volkomenheid der menselijke rechtvaardigheid (415)
- De Handelingen met Pelagius (417)
- De genade van Christus en de erfzonde (418)
- Het huwelijk en de begeerte (419)
- De ziel en haar oorsprong
- Tegen twee brieven der Pelagianen
- Tegen Julianus, de verdediger der pelagiaanse ketterij (423)
- Het onvoltooide werk tegen het tweede antwoord van Julianus

Deze strijd heeft Augustinus in de kerkgeschiedenis gemaakt tot 'doctor gratiae', de leraar van vrije genade. Augustinus kwam tot een glasheldere indeling met een woordenspel in het Latijn. Ik hoop dat je voelt: dit is de kern van de bijbelse leer!

- Voor de val -> Posse non peccare (te kunnen niet zondigen)
- Na de val -> Non posse non peccare (niet te kunnen niet zondigen)
- In de hemel -> Non posse peccare (niet te kunnen zondigen)

Semi-pelagianisme

Onder de katholieken waren er die zich ergerden aan de leer van de uitverkiezing. In plaats hiervan stelden zij de voorwetenschap. De volharding is niet alleen afhankelijk van Gods genade, maar ook van de menselijke wil. En de mens gaf toch zelf de goede aanzet om het goede te willen! Zo kwam het semi-pelagianisme op. Dit is een gedachtengang die de mens en God beiden een rol wilden toebedelen in het heilsproces. Augustinus heeft ook gestreden tegen het semi-pelagianisme. Sterk benadrukte hij de vrije genade.

- De genade en de vrije wil (425)

-De vermaning en de genade (427)

-De predestinatie der heiligen (428)

-Het geschenk der volharding (429)

De leer van het semi-pelagianisme is de officiële leer van de Roomse Kerk geworden. Ook in de 'Vijf artikelen van de remonstranten' kom je de leer van semi-pelagianisme tegen. En denk vandaag de dag eens aan de evangelische richting. En nu kom ik even heel dichtbij. Heb je wel eens nagedacht over de kerkverlating uit de Gereformeerde Gemeenten? In 2014 heeft bij elkaar een grote gemeente van 1959 zielen zich onttrokken uit de Gereformeerde Gemeenten. Daar schrik je toch van! En ik weet wel, iedereen heeft daar zo zijn eigen reden voor. Maar toch wil ik de vraag stellen: zou dit aantal ook zo hoog zijn als we de geschriften uit de nadere reformatie, de reformatie en Augustinus zouden kennen waarin de kernbegrippen 'vrije genade en eeuwige verkiezing' zo helder verwoord zijn. We denken wel dat we elke keer te maken hebben met nieuwe vraagstukken. Maar er is niet meer zoveel nieuws onder de zon. Onder die nieuwe jas zitten oude ketterijen! Daarom wil ik (misschien wat prikkelend) de stelling lanceren: wat kan de gereformeerde gezindte veel leren van de leer van vrije genade zoals Augustinus dit heeft uitgedragen. Waak voor de subtiele leer van van semi-pelagianisme!

5. Afsluiting

In zijn studententijd heeft Augustinus de enorme zuigkracht van het studentenleven in de grote stad ervaren. Zijn denken werd geïnfecteerd door allerlei zaken die haaks stonden op de eenvoud van Gods Woord. Augustinus zelf wees op de invulling van het onderwijs, het lezen van boeken met overspelige hoofdpersonen, het oproepen van wellustgevoelens, het bijwonen van theatervoorstellingen en eierzucht. We hebben niet veel fantasie nodig om vanuit de totaal andere tijd van de klassieke oudheid waarin Augustinus leefde, lijnen te trekken naar onze postmoderne tijd. Denk alleen maar aan de moderne literatuur, horror films, computer- en mobielgebruik met laagdrempelig toegang tot pornografie, de manier van presenteren op de sociale media, de zucht naar carrière, geldbesteding en een losbandig uitgaansleven met muziek en drank. Wat leuk is, is immers goed! En wat te denken van het overall vraagtekens bijzetten? Eigenlijk moeten we toch alles kunnen bewijzen? In wezen zijn de huidige verleidingen niet anders dan in de tijd van Augustinus. Alleen, nu gebruikt de satan moderne en vaak subtielere middelen om ons te infiltreren en te infecteren.

Van harte hoop ik dat je in je studententijd net als Augustinus rusteloos zult zoeken en hunkeren naar waarheid en geluk. Maar zoek het op de goede plek. Want ook jij zal het geluk buiten de Bijbel nóóit vinden. Laat Augustinus je tot waarschuwing, maar ook tot een voorbeeld zijn! Toen Gods Woord kracht ging doen, was het gebeurd met deze gevierde man, die zijn studie zo succesvol doorlopen had. Daarom wil ik afsluiten met een indringende zin uit de Belijdenissen van deze intelligente zoeker. De zin is geboren na alles wat hij heeft meegemaakt en daarom zo veelzeggend. 'Ongelukkig immers is de mens die alle wereldlijke dingen weet, maar van U niet weet. Gelukkig echter degene die weet van U, ook al weet hij niet van die dingen' (V, 7).

STELLINGEN

1. Wanneer wij het verhaal van Augustinus' bekering horen, kunnen we zeggen: 'Nostra res agitur', ónze zaak wordt behandeld.

2. In de prediking moeten altijd de klanken doorklinken van het 'Geef wat Gij beveelt en beveel wat Gij wilt'. Juist dát leidt tot de eerste regel uit de Belijdenissen: 'Groot zijt Gij, Heer, en ten zeerste lovenswaardig!'

3. 'Dat God, door een eeuwig en onveranderlijk besluit in Jezus Christus Zijn Zoon, voor de grondlegging der wereld besloten heeft om uit het gevallen, zondige menselijke geslacht diegenen in Christus en om Christus' wil en door Christus zalig te maken, die door de genade van de Heilige Geest, in Zijn Zoon Jezus Christus geloven en in dit geloof en in de gehoorzaamheid van het geloof, door dezelfde genade tot aan het einde toe zouden volharden en daarentegen de onbekeerlijken en de ongelovigen in de zonde en onder de toorn te laten en te verdoemen als vreemd van Christus, naar het woord van het heilig evangelie bij Johannes 3:36; *Wie in de Zoon gelooft heeft eeuwig leven, wie de Zoon niet wil gehoorzamen zal dat leven niet kennen; integendeel, Gods toorn blijft op hem rusten* en andere Schriftplaatsen meer.'

Het is goed mogelijk dat bovenstaande lange zin komt uit de dogmatiek van ds. G.H. Kersten, waarin hij citeert uit een van de werken die Augustinus tegen Pelagius schreef.

4. Het fenomeen 'overdopen' is onbijbels en moet radicaal verworpen worden.